

De bisschop is van beneden, niet van boven: een congregatieve benadering

Henk Bakker*

Een mogelijke kritiek vanuit de doperse of baptistische hoek, dat wil zeggen de Free Church traditie, is met bovenstaande titel, meen ik, goed samengevat.¹ Ik wil in deze bijdrage de kritische opmerking dat ‘de bisschop van beneden is en niet van boven’ plaatsen in het licht van de congregatieve kerkopvatting, een wijze van kerk-zijn die onder meer de baptisten eigen is. Essentiële gedachten over de congregatieve kerkopvatting en ambtsopvatting zijn in 1658 in de bekende Savoy Declaration opgetekend. We willen eerst naar enkele fragmenten uit dit credo luisteren, vervolgens van daaruit lijnen trekken naar de openheid en betrokkenheid van baptisten bij de breed gevoelde behoefte aan oecumene en katholiciteit, dan naar de Vroege Kerk en de daar reeds ontwikkelde onderlinge zorg en *episkopè*, en naar de wijze waarop baptisten kerk en ambt als ‘van de tijd en niet van de eeuwigheid’ zien. Ten slotte wordt ingegaan op de wenselijkheid en behoefte van baptisten om zich nader op de bediening van voorganger en de betekenis en ‘ambtelijkheid’ daarvan te bezinnen.

*De ‘Free Church Tradition’ en de Savoy Declaration (1658)*²

Art. 5. Besides these particular churches, there is not instituted by Christ any church more extensive or catholic entrusted with power for the administration of his ordinances, or the execution of any authority in his name.

Art. 6. A particular church gathered and completed according to the mind of Christ, consists of officers and members. The Lord Christ having given to his called ones (united according to his appointment in church-order) liberty and power to choose persons fitted by the Holy

* Universitair docent Baptistica namens het Baptisten seminarium aan de Vrije Universiteit. Artikel naar aanleiding van de lezing op het symposium ‘Comeback van de bisschop?’, gehouden aan de Vrije Universiteit op 18 mei 2009.

¹ O.H. de Vries, *Gelovig gedoopt, 400 jaar baptisme, 150 jaar in Nederland*, Kampen: Kok, 2009, p.30. De Vries schrijft herhaaldelijk dat baptistengemeenten ‘van de tijd’ zijn en niet ‘van de eeuwigheid’. Gemeente, gemeentestructuren en ambten, voor zover zij er zijn, zijn volgens De Vries in elk geval ‘van de tijd’, dus van beneden.

² Zie W. Walker, *The Creeds and Platforms of Congregationalism*, Philadelphia: Pilgrim Press, 1969².

Ghost for that purpose, to be over them, and to minister to them in the Lord.

Art. 9. The officers appointed by Christ, to be chosen and set apart by the church so called, and gathered for the peculiar administration of ordinances, and execution of power and duty which he entrusts them with, or calls them to, to be continued to the end of the world, are pastors, teachers, elders and cons.

Art. 11. The way appointed by Christ for the calling of any person, fitted and gifted by the Holy Ghost, unto the office of pastor, teacher or elder in a church, is, that he be chosen thereunto by the common suffrage of the church itself, and solemnly set apart by fasting and prayer, with imposition of hands of the eldership of that church, if there be any before constituted therein. And of a deacon, that he be chosen by the like suffrage, and set apart by prayer, and the like imposition of hands.

Christenen hebben volgens de Savoy Declaration de vrijheid en de bevoegdheid om hun ambtsdragers door middel van een stemming zelf te kiezen en aan te stellen. Daar zit overigens niet een bisschop bij – de term was toen te beladen – wel pastores, leraren, oudsten en diakenen. De plaatselijke gemeente heeft daarmee een zelfstandigheid die door geen bovenlokaal orgaan lijkt te kunnen worden ontkracht of beperkt.

Toch hebben congregationale gemeenten zich van meet af aan niet als echte ‘independenten’ opgesteld. Volstreekte onafhankelijkheid van lokale gemeenten is, als kerkbeginsel, zowel onhoudbaar als onwenselijk. Regionaal of zelfs landelijk maakten congregationale gemeenten immers veelal deel uit van een breder verband waarin onder meer onderlinge solidariteit, zorg, raadpleging en ook toezicht (‘watch care’ – een zekere vorm van *episkopè*) waren geregeld. Deze onderlinge afspraken waren bindend en verstrekkend, en werden gelijkgesteld met een religieus verbond (een ‘convenant’).³

Oecumene en katholiciteit

Het is juist vanwege deze betrokken en verbondsmatige congregationale kerkopvatting dat baptisten tot bewuste oecumene en katholiciteit worden gebracht. Een gemeente moet zich eerst goed van zijn eigen singulariteit en gescheidenheid bewust zijn om te weten *dát* en *wát* met andere kerken wordt verbonden. Een plaatselijke gemeente is een geestelijk organisme op zich en kan als zodanig ‘op eigen benen staan’, maar kan juist vanuit dit

³ Cf. M. Nijkamp, *De kerk op orde. Congregationalisme: de derde weg in de kerk van de toekomst*, ‘s-Gravenhage: Boekencentrum, 1991, p. 20-21.

bepaalde lichaamsbewustzijn ('spiritual body-life') bewust en gewild grenzen passeren.⁴

Baptisten overal ter wereld zijn zich in de eerste plaats bewust van hun lokale verantwoordelijkheid. Een bredere verantwoordelijkheid wordt gevoeld als de gemeenschappelijke belangen helder zijn en door de brede gemeenschap gedeeld en gedragen worden. In Europa heeft dit in de laatste decennia in diverse regio's tot zinvolle overlegstructuren en samenwerkingsverbanden geleid. Ook hebben baptisten afgevaardigden in de Wereldraad van Kerken en in de Conferentie van Europese Kerken.⁵

In Frankrijk hebben baptisten en katholieken al meer dan twintig jaar een overlegstructuur waarbinnen thema's als doop, eucharistie en kerk-zijn zinvol aan de orde worden gesteld. In de bundeling van deze discussies wordt op overeenkomsten en de verschillen tussen katholieken en baptisten gewezen. Licht voor Franse katholieken omtrent de notie katholiciteit juist accent op de verbondenheid met de universele kerk,⁶ voor Franse baptisten zit katholiciteit vooral in het vermogen van de kerk om de eeuwen door, in een diversiteit van culturen, te blijven bestaan.⁷ Voor baptisten is de kerk van Christus geen cultuuroverstijgende grootheid, en daarom dienen de historische en de theologische verbinding met de universele kerk ook niet aanhoudend te worden gelegd en gezocht. Het gaat volgens de Franse baptisten bij katholiciteit voor alles over de verbondenheid met Christus en pas van daaruit met de kerk van alle eeuwen en alle plaatsen.

Bijgevolg staat het elke lokale baptistengemeente vrij om passende genestructuren te ontwikkelen, vormen van kerk-zijn die horen bij haar excentrische (op Christus gerichte) wezen en haar kerkelijke presentie, zeggend bij haar 'Da-sein' en haar 'So-sein'. Het is niet zo dat het congregatieve kerktype, waarbij zowel kerkelijke structuren als kerkelijke agenda sterk van onderaf worden ontwikkeld, per definitie wel tegen de innerlijke

⁴ Nijkamp 1991, p. 109-119.

⁵ Zie P. R. Parushev, 'Doing Theology in a Baptist Way', in: T. van der Leer (ed.), *Zo zijn onze manieren! In gesprek over gemeentetheologie*, Baptistica Reeks, Unie van Baptisten Gemeenten in Nederland; Veenendaal: WoodyDesign, 2009, p. 7-22. Cf. Ian Randall, *The English Baptists of the 20th Century*, Didcot: The Baptist Historical Society, 2005, en zie voor een recente beschrijving van de betrokkenheid van diverse unies en bonden van de EBF (European Baptist Federation) bij het georganiseerde Europese oecumenische leven Keith G. Jones, *The European Baptist Federation. A Case Study in European Baptist Interdependency 1950 – 2006* (Studies in Baptist History and Thought 43; Milton Keynes: Paternoster, 2009) hoofdstuk 3 en 7.

⁶ *Du baptême à l'église. Accords et divergences actuels*, comité mixte Baptiste-Catholique en France, Paris, 2007, p. 62: 'Pour les catholiques, l'Église, qui a reçu la "plénitude de grâce et de vérité", est catholique en chaque Église particulière ou locale, parce que toutes "sont formées à l'image de l'Église universelle."'

⁷ *Du baptême à l'église*, p. 63: 'Pour les baptistes, l'Église est catholique, car elle demeure à travers le temps, l'histoire et la diversité des cultures dans lesquelles elle vit comme autant de formes particulières qu'elle peut prendre.'

natuur van de kerk om katholiek te willen zijn moet indruisen.⁸ Het is dan ook onthutsend en merkwaardig dat baptisten soms niet als een kerkgenootschap worden gezien en aan de tafel van de oecumene geweigerd worden.⁹

Het is ook niet zo dat de oecumenische discussie de baptistenvisie over congregationalisme en katholiciteit niet zou beïnvloeden. Het brede oecumenische overleg, zoals de discussie over het ambt, over de secularisatie, over de sacramenten en over de missie van de kerk, helpen baptisten om zichzelf en anderen beter te begrijpen en scherpen de focus op het grensvlak van gedeelde en afzonderlijke identiteit. Baptisten hebben vaak meer gemeenschappelijk met andere kerken dan zij denken. Dit blijkt onder meer ook uit het overleg met diverse kerken dat aan de Vrije Universiteit over het ambt wordt gevoerd. Gemeenschappelijk wordt dezelfde nood geconstateerd (zoals de toenemende functionalisering van de bediening van voorganger), en ook in de weg die wordt gewezen is op veel punten van wederzijdse herkenning sprake (zoals herbronning, herdefiniëring, herpositionering, herwaardering).

De ‘oude papieren’ van de baptistentraditie nieuw gebruikt

Ook al stamt de oudste baptistentraditie pas uit de vroege zeventiende eeuw, de congregationale kerkvisie heeft in essentie oude papieren. Baptisten kunnen zich bij herbronning van hun traditie onder meer beroepen op de vroege kerk,¹⁰ in het bijzonder op een aantal ‘bottom-up-achtige’ gebruiken in de Noord-Afrikaanse kerk medio de tweede eeuw.¹¹ Bij nader inzien hebben vroege separatisten en baptisten waar het de betrokkenheid van ‘gewone christenen’ bij het kiezen en aanstellen van geestelijke ambtsdragers betreft een bisschop als Cyprianus van Carthago aan hun kant.¹² De rol van het gewone volk, het ‘plebs’, was een dominante voor

⁸ Cf. H. Bakker, ‘Congregationalist en katholiek?’, *Kontekstueel* 22/5, 2008, p. 15-18.

⁹ De Europese Baptisten Federatie (EBF) werd deelname aan de Gemeenschap van Protestantse Kerken in Europa (CPCE) geweigerd. Het CPCE omvat ruim 98 geloofsgemeenschappen verspreid over heel Europa en zelfs daarbuiten. Daaronder zitten klassieke protestantse kerken, methodisten, Waldenzen en diverse congregationalistische unies. Er is sprake van diepe wederzijdse erkenning. Des te teleurstellender is het dat de EBF niet welkom is. Zie Keith Jones, ‘Baptisten ecclesiology: Sociologie of theologie?’, in: T. van der Leer (ed.) 2009, p. 49-52.

¹⁰ Cf. Nijkamp, 1991, p. 23-76, die ook de beschouwingen van R. Sohm, A. Schlatter, E. Brunner, H.-J. Kraus, A.M. Brouwer, H. Küng, A.J. Bronkhorst, en K. Barth, met hun lichte of sterke sympathieën voor het congregationalisme, de revue laat passeren.

¹¹ Zie H. Bakker, ‘Towards a Catholic Understanding of Baptist Congregationalism: Conciliar Power and Authority’, 2011, forthcoming.

¹² Zie A.W.H. Evers, ‘*Post populi suffragium*: Cyprian of Carthage and the Vote of the People in Episcopal Elections’, in: H. Bakker, P. van Geest, H. van Loon (eds.), *Cyprian of Carthage: Studies in His Life, Language and Thought*, Late Antique History and Religion 3; Leuven-Dudley: Peeters, 2010, p. 165-180, en: idem, *Church, Cities, and People: A*

Cyprianus. Trouwens, Cyprianus past ook wat de dimensies van zijn sacramentsopvattingen betreft goed in het profiel van een vroege baptist. De bisschop weigerde aanvankelijk om de doop van haeretische kerken en stromingen te erkennen en hij kon zich er maar moeilijk bij neerleggen dat Rome dat wel deed.¹³

Een kerkleider als Cyprianus, met een scherp ontwikkelde zin voor katholiciteit, waarbij het gewone volk een duidelijke stem krijgt en het bischopsambt sterke conciliaire betekenis, heeft grote invloed gehad¹⁴ en heeft aan het collectieve geheugen van de westerse kerk diepe herinneringen aan de congregatieve kracht van kerk-zijn meegegeven. In deze oerchristelijke archieven kunnen baptisten zich als ‘open’ congregationalisten soms meer terugvinden en herkennen dan in de starre en gesloten hiërarchie van de Anglicaanse Kerk die toch de feitelijke geboortegrond van het baptisme is geweest.¹⁵

Hoe de congregatieve kracht van lokale gemeenten niet tot een isolement hoeft te leiden, maar juist tot een communale vorm van regionale zorg en wederkerigheid kan uitnodigen, blijkt uit de discussie die in de afgelopen decennia over wederzijdse ‘accountability’ (onderlinge rekenschap) werd gevoerd. Aan het begin van de tachtiger jaren van de vorige eeuw heeft de Baptist Union in Engeland en Ierland zich, in het kader van de oecumenische discussie die toen gaande was, uitgesproken over de noties ‘kerkelijke opzicht’ (*episkopè*) en de daarbij horende ‘kerkelijk opziener’ (*episkopos*).¹⁶ In dit onderzoek wordt gesteld dat het begrip ‘opzicht/opziener’

Study of the Plebs in the Church and Cities of Roman Africa in Late Antiquity, Interdisciplinary Studies in Ancient Culture and Religion 11, Leuven: Peeters, 2010.

¹³ Zie vooral A. Brent, *Cyprian and Roman Carthage*, Cambridge University Press, 2010, p. 290-327. Cf. H. Bakker, P. van Geest, H. van Loon, ‘Introduction: Cyprian’s Stature and Influence’, in: H. Bakker, P. van Geest, H. van Loon (eds.), *Cyprian of Carthage: Studies in His Life, Language, and Thought*, (Late Antique History and Religion 3; Leuven: Peeters, 2010, p. 1-27.

¹⁴ De beeldvorming rond Cyprianus is kort na diens martelaarschap in 258 AD door vroeg-hagiografische retoriek geconserveerd en gepopulariseerd. Zie H. Bakker, “Instigator and Standard-bearer” of Christianity (*Acta Proconsularia* 4.2): A Reconstruction of Early Impressions of Cyprian’s Image as a Bishop’, in: H. Bakker, P. van Geest, H. van Loon (eds.), *Cyprian of Carthage: Studies in His Life, Language, and Thought*, Late Antique History and Religion 3; Leuven: Peeters, 2010, p. 43-64.

¹⁵ Zie de standpunten van bijvoorbeeld Robert Browne (ongeveer 1550-1633) in: S. Paas, *De Gemeenschap der Heiligen. Kerk en gezag bij Presbyteriaanse en Separatistische Engelse Puriteinen (1570-1593)*, Zoetermeer: Boekencentrum, 1996, p. 317-324, en ook van John Owen (hij was overtuigd congregationalist) bij Graham S. Harrison, ‘John Owen’s Doctrine of the Church’, in: R. W. Oliver (ed.), *John Owen – the Man and His Theology*, Phillipsburg: Evangelical Press, 2002, p. 159-190 (p.169: ‘Owen then moves to assert that for two centuries after Christ the churches were congregational and knew no other form of church government’).

¹⁶ Cf. J.F.V. Nicholson, ‘Towards a Theology of Episcopate Amongst Baptists’, *The Baptist Quarterly* 30/6,7 (1984) p. 265-281 en p. 319-331.

direct verband houdt met de wijze waarop Christus Hoofd van zijn ‘lichaam’ op aarde is. Opzienschap in de kerk is in dit verband vooral dus een zaak van ‘discerning the mind of Christ’ (de zin/bedoeling van Christus leren onderscheiden), geschiedend in de wederkerigheid van het collectieve ‘lichaam’ dat charismatisch divers en flexibel is.¹⁷

Gedoeld wordt op de herderlijke ‘watch care’ die de gemeente kenmerkt, en die in het brede gavenpatroon wordt geboden en niet alleen in de onderlinge zorg van de lokale gemeenschap wordt belichaamd, maar vooral ook in de betrokkenheid van regionale gemeenten op elkaar, dat wil zeggen: in een bovenlokaal netwerk van zustergemeenten die zich verbondsmatig en conciliair tot elkaar geroepen weten. Zo’n verband komt meestal in eerste instantie spontaan tot stand op initiatief van enkele ‘samenroepers’ die namens enkele grote gemeenten optreden en samen een eerste ‘pro-forma’ bestuur vormen.

Als de lijnen van communale ‘accountability’, onderlinge ‘watch care’ (*episkopè*) en congregationale, conciliaire besluitvorming worden doorgetrokken, is de conclusie niet te ontlopen dat het kerkelijk ambt (de dienst of bediening) niet het prerogatief of eigendom van de lokale gemeente is. Het ambt is zagezegd van niemand. Daarom is ook de baptistenpredikant een geroepene van de gehele kerk en horen bij iedere bevestiging of ordinatie afgevaardigden van alle kerken uit de brede regio aanwezig te zijn en handen op te leggen.

Een congregationale gemeente ‘is niet van de eeuwigheid, maar van de tijd’

Dit communale, conciliaire of verbondsmatige element zit ook diep in de historische ziel van het baptisme geworteld. De wordingsgeschiedenis van het internationale baptisme is verbonden met het puritanisme en van daaruit met het separatisme. Het baptisme is voortgekomen uit het separatistische puritanisme. De separatistische puriteinen gaven het ideaal op om de kerk in de richting van een zuivere kerk te reformeren en stichtten zelf zo’n gemeente.¹⁸ Zij definieerden de gemeente als een gemeenschap die tot stand komt door de bediening van doop op belijdenis van geloof (1609). Voordat het zover was, kwamen in 1607/8 in Scrooby en Gainsborough (Noord-West Engeland) separatistische puriteinen bijeen om een gemeente te stichten naar het congregationeel-separatistische ideaal. Een voor een stapten ze uit de kring van aspirant-leden naar voren en verklaarden plechtig (vertaald uit het Engels):

¹⁷ J.F.V. Nicholson, ‘Towards a Theology of Episcopacy Amongst Baptists’, p. 271-274.

¹⁸ Zie H. Bakker, *De Weg van het wassende water. Op zoek naar de wortels van het baptisme*, Zoetermeer: Boekencentrum, 2008, p. 40-66, p. 203-219, p. 227-234.

‘Ik verbind mij aan God en aan jullie allen, om in Gods wegen te wandelen, zoals die ons bekend zijn of nog bekend gemaakt zullen worden, naar ons beste vermogen, wat het ons ook moge kosten, met de hulp van de Heer.’¹⁹

De Vries merkt op dat de stichting van deze verbondsgemeente in die tijd een volstrekt nieuwe en revolutionaire daad was. Immers, in de katholieke visie is de kerk strikt aan het ambt gebonden. Waar de bisschop is, is de kerk. Geen bisschop, geen kerk, want de bisschop staat in een ononderbroken keten van ambtswijdingen die uiteindelijk op de apostel Petrus zelf, rots en fundament van de kerk, teruggaat.

In de reformatorische visie is de ware kerk niet per definitie daar waar de bisschop is, maar daar waar de ‘rechte prediking’ en de ‘juiste bediening van de sacramenten’ is. Wat ‘recht en juist’ is, daarover informeren de reformatorische belijdenisgeschriften zelf.

De kerk als geestelijke instelling is in de katholieke en in de reformatorische visie dus een vóórgegeven grootheid, want zij is er al voordat de leden er zijn. De kerk komt uit de kerkgeschiedenis op als de tijdloze en cultuuroverstijgende belichaming van een ongebroken traditie (RKK), of zij wordt voorgesteld als de belichaming van doctrinaire waarheid (reformatorische kerken). Beide tradities tillen de kerk daarmee min of meer uit de dimensie van het ‘hier en het nu’ en laten de feitelijkheid van het ‘hier en het nu’ daarbij aansluiten en daarin óndergaan. Daarmee wordt gezegd dat het onaantastbare fundament van kerk-zijn ten diepste geen actueel gebeuren is. Met andere woorden: de kerk is wat haar *esse* betreft niet van de tijd en het ambt daarmee ook niet, want het ambt is één van de meest wezenlijke constituerende kenmerken (*notae ecclesiae*) voor de kerk.

Tegen deze achtergrond licht de revolutionaire daad van de separatistische Scrooby en Gainsborough-gemeenschap sterk op. Deze gemeente draaide de geestelijke volgorde namelijk om: éérst zijn er de gelovigen en dan pas verschijnt de gemeente. De gemeente komt op in de concrete situatie waarin gelovigen zich aan God en aan elkaar verbinden. De gemeente kenmerkt zich dus in de eerste plaats door actueel gemeenschapsgebeuren. De kerk als verbondsgemeente is daarmee ‘kerk van de tijd’ en niet van de eeuwigheid. Zij is een volstrekt historisch fenomeen en reikt dan ook niet boven haar historische concretie uit. Als dit wel het geval is, lijkt sprake te zijn van een soort van platonische proto-gemeente ergens bij God ‘hangend’ in de eeuwigheid en krijgt de kerk van Christus hier op aarde een docetische ondergrond, een schijn-ondergrond.

¹⁹ De Vries, 2009, p. 30.

Het zogeheten ‘ecclesiologische minimum’ voor baptisten is daarom gestoeld op de uitspraak van Jezus in Mattheüs 18:20, ‘Waar twee of drie vergaderd zijn in mijn naam, daar ben ik in hun midden.’ Hoeksteen voor de gemeente is dit geormerkte samenzijn, namelijk ‘in Jezus’ naam, en van daaruit de verwachting dat Christus Zelf ook aanwezig is.

De bisschop ‘van de tijd’: een charismatische benadering ‘van beneden’

Als de gemeente een geestelijke existentiaal ‘van beneden’ is, is de bisschop dat ook, en alleen zó kunnen baptisten er mogelijk een pleidooi voor houden. Een bisschop van beneden, als overstijgende persoonlijkheid die erkenning van meerdere gemeenten heeft, is zinvol en nodig.²⁰ Het wel of niet vinden van zo’n overstijgende persoonlijkheid is vooral een kwestie van ‘charismata’, verbonden met karakter en ervaring. De bisschop is in elk opzicht een *pastor pastorum* die een positie toegekend krijgt die de onderlinge ‘watch care’ moet bevorderen. Deze bisschop heeft geen bevoegdheid die boven de plaatselijke gemeentevergadering uitgaat. Hij heeft een adviserende en coördinerende rol, en ziet superviserend toe op de persoonlijke ontwikkeling van voorgangers en andere ambtsdragers.

De bisschop ‘van beneden’ is dus bij uitstek een kerkleider van de tijd en niet van de eeuwigheid. Zijn persoon en gaven komen op in de concretie van de lokale en regionale geschiedenis, behoeften en geografie. Een bisschoppelijke figuur kan een ‘enabling leader’ bij uitstek zijn. Hij is aller dienaar in overstijgende positie. Dit ambt is in onze tijd wel zeer wenselijk en nodig, omdat overstijgende persoonlijkheden een enorme steun kunnen zijn bij het aansturen van kerkelijke processen die in de loop der jaren steeds complexer zijn geworden. Het is vooral de groeiende complexiteit van het kerkelijke werk en van het ambt die de rol van bisschop tot een noodzakelijke maakt. Laat de bisschop in Nederland, zelfs in baptistenkringen, maar een ‘comeback’ maken, maar wel als ‘laatste ambtenaar’. In die zin moeten we misschien niet alleen spreken van een ‘comeback’, maar ook van een ‘goback’: een overstijgende dienaar van gemeenten hoort niet op de voorgrond, maar op de achtergrond.

²⁰ Zie vooral N.G. Wright, *Challenge to Change: A Radical Agenda For Baptists*, Eastbourne: Kingsway, 1991, p. 173-190. Wright is rector van Spurgeon’s College, London.

Behoeft en nood

We kunnen er niet omheen: het ambt en de ambtsopvatting, of ook anders gezegd, de roeping en het roepingsbesef van de voorganger (en die van oudsten/ouderlingen) is in crisis.²¹ Dit crisisbesef wordt vrij algemeen gedeeld en heeft alles te maken met de functionalistische tendensen in de samenleving.²² Waar je voor betaalt, dat gebruik je en dat controleer je zo nodig op zijn nuttigheid. Het ambt wordt daarom vaak gezien als niets meer dan een klus die moet worden geklaard en die bovendien in de ogen van mensen gebukt gaat onder een groot ‘dat kan ik ook’-gehalte.

Dit laatste komt doordat in de ontstane leegte en crisis nieuwe en vooral populaire modellen van geestelijk leiderschap worden ingevoerd die de aandacht verleggen van het ambt (roeping, rol, gezag) naar de persoon (roeping, authenticiteit, charisma). Met andere woorden: iedereen met een beetje gaven, talenten en persoonlijkheid kan preken, de zegen uitspreken, de tafel bedienen, beleid voor de gemeente ontwikkelen, et cetera. De vraag is of de bediening van voorganger zo niet stelselmatig wordt ‘uitgekleed’ en te veel als slechts een functionele taak wordt gezien, die een gemeente ook nog simpelweg kan inkopen.

De baptistenvoorganger staat in een spanningsveld van ten minste drie veeleisende loyaliteiten die samen een complex trilemma stellen: trouw zijn aan God (de roeping), trouw zijn aan de gemeente (die hoge eisen stelt en vindt dat de klus moet worden gedaan), en trouw zijn aan zichzelf (spirituele en wetenschappelijke verankering).²³ Historisch valt te constateren dat het voorgangersprofiel zich ook binnen de baptistentraditie conform de maatschappelijke en culturele trends steeds meer ontwikkelt van een ambtsdrager naar een prestatiegerichte werknemer.²⁴ Hij moet een leider, visionair, inspirator, manager, toeruster en trainer van hoge kwaliteit zijn en kan in de spanning die dit oproept vastlopen en dreigen de gemeente

²¹ H. Bakker, ‘Geroepen, niet gekozen’, Openingscollege aan het Seminarium van de Unie van Baptisten Gemeenten in Nederland, gehouden op 3 September 2010.

²² J. Hoek, ‘Ambt en gezag in een belevingscultuur’, zie <http://topshare.che.nl/downloadattachment/266336/296598/2009-11%20ambt%20en%20gezag%20csfrbundelb.pdf>

²³ J.-M. Berghuis, *De voorganger als tegenover. Leren over loyaliteiten van baptistenvoorgangers in het spanningsveld trouw aan God – trouw aan de gemeente – trouw aan jezelf* (Eindscriprie ETH-Baptistenvariant, 2010). Cf. J..A. Keizer, *Aan tijd gebonden. Over motivatie en arbeidsvreugde van predikanten*, Zoetermeer: Boekencentrum, 1988.

²⁴ Cf. P. van Alphen, *De ontwikkeling van het voorgangerschap onder de Baptisten in Nederland en Groot Britannië* (Ma-scriptie Universiteit Utrecht, 2009).

verliezen, zichzelf te verliezen, of ook God te verliezen.²⁵ In elk geval investeert het Seminarium preventief in supervisie en intervisie trajecten.²⁶

In 2010 is onderzocht wat de coachingsbehoefte van voorgangers is. 171 van de 257 predikanten hebben op de onderzoeksvragen gereageerd, komend uit de Unie van Baptistengemeenten, de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt, de Christelijk Gereformeerde Kerken, de Nederlands Gereformeerde Kerken, en de Protestantse Kerken in Nederland.²⁷ Gebleken is dat:

- 18,7% van de predikanten al wordt gecoacht;
- 15,2% van de predikanten die geen coaching ontvangt, wel gecoacht wil worden;
- 33,9% van de predikanten dus behoefte aan coaching heeft (gebrek aan tijd, het stellen van prioriteiten en gebrek aan financiële middelen verhinderen dit);
- de coachingsbehoefte van predikanten het grootst is in de leeftijdscategorie 40 tot 49 jaar;
- de coachingsbehoefte het grootst is onder predikanten met een ambtstermijn tussen de 10 en 19 jaar;
- alle responderende predikanten positief zijn over de bijdrage die een coachingstraject aan hun functioneren zou bieden;
- thema's als zelforganisatie, leidinggeven, omgaan met verwachtingen en kritiek de meest urgente aandachtsgebieden voor coaching zijn.

Een brede bezinning op theologie van het ambt/de bediening lijkt wenselijk en zelfs noodzakelijk te zijn,²⁸ ook onder baptisten. De crisis rond het ambt raakt namelijk aan de crisis die de kerken van Nederland doormaken (waaronder de voortgaande secularisatie). De Engelse baptist John Colwell schreef al zeven jaar geleden:

‘If the Church in Britain is in grave crisis it may to some measure be an outcome of a crisis in our understanding of Christian ministry’.²⁹

²⁵ Y. Horjus, *Waarom lopen voorgangers soms vast?*, artikelenserie in ‘De Christen’, 118/1-6 (2003).

²⁶ W. Huizing (ed.), *Onder het vergrootglas: pastorale supervisie aan studenten en voorgangers*, Baptisticareeks Unie van Baptistengemeenten, 2010.

²⁷ L. Pors en G. Wallet, *Kom over een coach! Coachen van predikanten* (GPW-afstudeer onderzoek, CHE, 2010). De werkdefinitie van ‘coaching’ in dit onderzoek is: ‘*De ander helpen zichzelf te helpen om zich professioneel en persoonlijk te ontwikkelen en om zijn doelen te bereiken. Hierbij spelen bewustwording en eigen verantwoordelijkheid een rol*’.

²⁸ Noodzakelijkheid en wenselijkheid blijken ook uit de peiling in de bundel van Pieter Boersema, Jan Hoek, Mart-Jan Paul, Maria Verhoeff (eds.), *Gezag in beweging. Kerkelijk leiderschap tussen tekst en context*, Heerenveen: Protestantse Pers, 2008, 350 pp.

²⁹ J.E. Colwell, ‘The Sacramental Nature of Ordination: An Attempt to Re-engage a Catholic Understanding and Practice’, in: Anthony R. Cross, Philip E. Thompson (eds.), *Baptist*

De crisis waarin de kerk zich bevindt, ook in Nederland, is volgens Colwell niet los te zien van de ambts crisis. De ambts crisis kan in het secularisatieproces zelfs een dramatische hoofdrol hebben, omdat onduidelijkheden over de collectieve identiteit vaak geprojecteerd worden op de persoon, taak en identiteit van de voorganger/oudste.

In Nederland is inmiddels discussie ontstaan over herwaardering van het ambt en zelfs over een mogelijke herwaardering van de bisschop op het protestantse erf.³⁰ Duidelijk is dat het ambt, de bediening van voorganger, steviger moet worden neergezet, duidelijker omljnd, en met heldere bevoegdheden.³¹ Daarin speelt de wijze van bekrachtiging van de ecclesiale ordinatie/inzegening ook een voorname rol.³² Ordinatie of inzegening is niet maar een functionele ceremonie. Er is meer aan de hand. Onder een aantal Engelse baptistentheologen is dit allang geen vraag meer, maar een wetenschap waarmee wordt gerekend, en die de voorganger als ambtsdrager niet in diffuse twijfel laat over bevoegdheden, verantwoordelijkheden, recht en plichten.³³ Engelse collega's spreken in dit opzicht over een 'sacramental turn'.³⁴ Ofschoon de processen op het continent soms beslissend

Sacramentalism, Vol. 1 (Studies in Baptist History and Thought 5; Milton Keynes: Paternoster, 2003) p. 232.

³⁰ Zie J. Kronenburg, *Episcopus Oecumenicus. Bouwstenen voor een theologie van het bisschopsambt in een verenigde reformatorische kerk*, Zoetermeer: Meinema, 2003. De oecumenische kerk is een 'episco-presby-gationele'-gemeenschap. Cf. M. Gosker, *Het ambt in de oecumenische discussie. De betekenis van de Lima-Amtstekst als onderdeel van het BEM-rapport (Diss.; Baptism – Eucharist – Ministry) uit 1982 van de Commissie voor Faith and Order van de Wereldraad van Kerken voor de voortgang van de oecumene en de doorwerking in de Nederlandse SOW-kerken*, Budapest-Amstelveen: Eburon, 2000, 382pp. Gosker zoekt een ambts theologie en ambtspraktijk die niet sacramenteel is, maar ook niet puur functioneel. Zie ook M. Brinkman, A. Houtepen (eds.), *Geen kerk zonder bisschop? Over de plaats van het ambt in de orde van de kerk*, IIMO Research Publications 46; Zoetermeer: Meinema, 1997.

³¹ Zie H. Bakker, 'The Roaring Side of the Ministry: A Turn to Sacramentalism', 2011, forthcoming.

³² Cf. A.J.G. Van der Borcht, *Het ambt her-dacht. De gereformeerde ambts theologie in het licht van het rapport 'Baptism, Eucharist and Ministry'* (Lima, 1982) van de theologische commissie 'Faith and Order' van de Wereldraad van Kerken, IIMO Research Publication 55; Zoetermeer: Meinema, 2000.

³³ S.K. Fowler, *More Than a Symbol: The British Baptist Recovery of Baptismal Sacramentalism*, Studies in Baptist History and Thought 2; Milton Keynes: Paternoster, 2002; A.R. Cross, Ph.E. Thompson (eds.), *Baptist Sacramentalism*, Vol. 1, Studies in Baptist History and Thought 5; Milton Keynes: Paternoster, 2003; J.E. Colwell, *Promise and Presence: An Exploration of Sacramental Theology*, Milton Keynes: Paternoster, 2006; A.R. Cross, Ph.E. Thompson (eds.), *Baptist Sacramentalism*, Vol. 2, Studies in Baptist History and Thought 25; Milton Keynes: Paternoster, 2008.

³⁴ P.W. Goodliff, *Ministry, Sacrament and Representation: Ministry and Ordination in Contemporary Baptist Theology, and the Rise of Sacramentalism*, Centre For Baptist History and Heritage Studies 2, Regent's Park College, Oxford; Nottingham: AlphaGraphics,

anders lopen, verwacht ik dat dezelfde discussie in Nederland en daarbuiten zal worden gevoerd.

Hoe het ook zij, als baptisten ooit over een ‘soort van’ bisschop zouden spreken, is dit een bisschop ‘van beneden’, van het volk, congregationeel en wellicht ook conciliair gekozen en geordineerd. Het zal dan over een bisschoppelijke figuur gaan die als een ‘pastor pastorum’ predikanten en kerkenraden adviseert en superviseert. Hierbij is geen sprake van enige hiërarchie of welke machtsstructuur dan ook—‘boven’ en ‘onder’ bestaan in de gemeente van Christus niet—maar slechts van congregationeel en conciliair gedelegeerde, dat is *episkopè*-isch toevertrouwde, intergemeentelijke verantwoordelijkheid.